

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД « МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

З дисципліни «Господарський процес»

на тему: Позов як форма захисту порушеного права у
господарському процесі»

Студента Радченка
Михайла Юрійовича
Курсу II
групи: ТУ_{бц}-12-22-Б₁Пр(4,6здс)
напряму Право
спеціалізація -
Керівник: Обіюх Наталія
Михайлівна, к.ю.н.
Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Київ-2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОЗОВУ ЯК ФОРМИ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНОГО ПРАВА	6
1.1. Поняття та правова природа позову	6
1.2. Види позовів у господарському процесі	8
1.3. Функції та значення позову у забезпеченні правової охорони	10
1.4. Правові засади виникнення права на позов	12
РОЗДІЛ 2 ПОЗОВ В СИСТЕМІ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ	14
2.1. Господарський процес: предмет та завдання	14
2.2. Позов як процесуальна форма захисту порушеного права	15
2.3. Умови прийняття позову господарським судом	17
2.4. Строки подання позову та їх процесуальне значення	18
2.5. Особливості розгляду позову у господарському процесі	19
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗОВУ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	21
3.1. Типові порушення та помилки при поданні позовів	21
3.2. Судова практика щодо захисту порушених прав у господарських спорах	22
3.3. Шляхи вдосконалення застосування позову як процесуального інструменту	23
3.4. Міжнародний досвід та його використання в Україні	25
ВИСНОВКИ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	29
ДОДАТКИ	31

ВСТУП

Сучасна система господарських правовідносин передбачає забезпечення ефективного захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання. Одним із ключових інструментів реалізації такого захисту є позов, який виступає формою захисту порушеного права у господарському процесі. Господарський процес, будучи спеціальною галуззю процесуального права, покликаний гарантувати правопорядок у сфері підприємницької та господарської діяльності, забезпечити законність і справедливість у розгляді спорів між юридичними особами, фізичними особами-підприємцями та державними органами [2].

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в сучасних умовах економічної трансформації України значно зростає кількість господарських спорів, у яких сторони потребують надійного та ефективного механізму захисту своїх прав. Незважаючи на існування розвиненого законодавства у сфері господарського судочинства, на практиці виникають численні проблеми щодо застосування позову: від невідповідності позовної заяви процесуальним вимогам до труднощів у визначенні підсудності та строків звернення до суду. Вирішення цих проблем є важливим як для забезпечення правової стабільності в господарській сфері, так і для підвищення ефективності економічних відносин.

Метою курсової роботи є аналіз позову як форми захисту порушеного права у господарському процесі та визначення шляхів підвищення ефективності його застосування. Для досягнення поставленої мети вирішуються такі **завдання**:

1. Визначити поняття, правову природу та основні функції позову у господарському процесі.
2. Дослідити види позовів та їхнє значення для захисту порушених прав суб'єктів господарювання.

3. Проаналізувати правові умови та процесуальні вимоги до подання та розгляду позову господарським судом.

4. Вивчити проблеми практичного застосування позову у господарських спорах.

5. Розробити пропозиції щодо вдосконалення механізму застосування позову на основі вітчизняного та міжнародного досвіду.

Об'єктом дослідження є господарський процес як система правових норм та механізмів захисту порушених прав у господарських спорах. Предметом дослідження виступає позов як процесуальна форма захисту порушеного права у господарському процесі.

У роботі застосовано комплекс **методів** юридичного дослідження, зокрема:

- аналіз і синтез – для виявлення теоретичних підходів до визначення поняття та видів позову;
- порівняльно-правовий метод – для зіставлення практики застосування позову в Україні та зарубіжних країнах;
- системний підхід – для оцінки ролі позову у структурі господарського процесу;
- метод формулювання висновків та рекомендацій – для пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі правового регулювання позову у господарському процесі та визначенні практичних шляхів підвищення його ефективності, з урахуванням сучасних економічних викликів та тенденцій розвитку господарського судочинства.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що результати роботи можуть бути використані суб'єктами господарювання, суддями, юристами та науковцями для:

- покращення якості підготовки та подання позовів у господарські суди;
- підвищення ефективності захисту порушених прав;

- удосконалення процесуальних норм і рекомендацій щодо вдосконалення господарського процесу.

Таким чином, вибрана тема є своєчасною та значущою для сучасного правозастосування в Україні, оскільки забезпечує розкриття теоретичних та практичних аспектів позову як основної форми захисту порушених прав у господарських спорах.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОЗОВУ ЯК ФОРМИ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНОГО ПРАВА

1.1. Поняття та правова природа позову

Позов є однією з ключових форм реалізації права на судовий захист у господарських спорах. Згідно з визначенням, позов – це процесуальне звернення суб'єкта права до господарського суду з вимогою захистити порушене або оспорюване право, законний інтерес чи інший об'єкт правовідносин [4].

Позов – це вимога заінтересованої особи, що ґрунтується на спірних матеріальних правовідносин, про захист свого або чужого права законного інтересу, що підлягає розгляду та вирішенню у встановленому законом порядку.

Позов виконує не лише захисну функцію, а й регулюючу та превентивну, оскільки стимулює сторони дотримуватися умов договорів та законодавства. Він є основним механізмом реалізації принципу судового захисту, передбаченого Господарським процесуальним кодексом України (ГПК України, 2021), і виступає гарантією правової охорони суб'єктів господарювання.

Визначення позову як вимоги про захист порушеного або оскаржуваного права або охоронюваного законом інтересу дає змогу сформулювати істотні ознаки позову і позовної форми процесу.

Ознаки позову [11]:

- 1) наявність матеріально-правової вимоги, що випливає з порушеного або оскаржуваного права;
- 2) розгляд і вирішення цієї вимоги у встановленому законом процесуальному порядку;
- 3) наявність спору про право або законний інтерес;

4) наявність двох наділених законом рівними процесуальними правами сторін із протилежними матеріально-правовими інтересами;

5) наявність сторін, що сперечаються, і третьої, не заінтересованої у вирішенні справи особи, передбачає змагальність і рівне правне положення тих, хто змагається. Із цього очевидно, що позовна форма процесу – це форма змагальна. І навпаки, будь-яка змагальна форма процесу – позовна.

Правова природа позову характеризується такими ознаками:

1. Процесуальна форма реалізації матеріального права – позов дозволяє суб'єкту реалізувати своє право на судовий захист.

2. Суб'єктивний характер – подання позову залежить від ініціативи сторони, яка вважає, що її право порушене.

3. Фіксація вимоги у правовому полі – позов оформлюється письмово у вигляді позовної заяви, яка містить суть спору та обґрунтування вимог.

4. Взаємозв'язок із правами та обов'язками сторін – позов визначає юридичні межі процесуального спору та зобов'язує відповідача дати правову оцінку своїм діям [5].

Як і у будь-якому складному явищі, у позові прийнято виокремлювати його складові – елементи позову. Елементи позову визначають його внутрішні специфічні ознаки, містять інформацію про суб'єктивне право, що потребує, на думку позивача, судового захисту, про фактичні обставини, на яких ґрунтується подана вимога.

Кожний позов складається з трьох елементів:

- предмет позову;
- підстави позову;
- зміст позову.

Предметом позову є матеріально-правова вимога позивача до відповідача, щодо якої суд повинен винести рішення. Ця вимога повинна мати правовий характер, тобто бути врегульованою нормами матеріального права, а також підпадати під цивільну юрисдикцію суду [12].

Таким чином, позов виступає ключовим інструментом захисту порушених або оспорюваних прав та інтересів суб'єктів господарювання, забезпечуючи можливість їх ефективного відновлення у встановленому законом порядку. Його значення полягає не лише у ініціюванні судового розгляду, а й у створенні процесуальних гарантій для реалізації принципів змагальності, рівності сторін та справедливості судового рішення.

Завдяки чітко визначеній процедурі подання та розгляду позову забезпечується баланс між правами позивача і відповідача, що сприяє об'єктивному та неупередженому вирішенню господарських спорів. Крім того, ефективне функціонування інституту позову підвищує рівень правової культури у сфері господарювання, зміцнює довіру до судової системи та сприяє стабільності економічних відносин [6].

Отже, позов є не лише засобом індивідуального захисту прав, а й важливим елементом механізму забезпечення законності, правопорядку та справедливості у господарській діяльності.

1.2. Види позовів у господарському процесі

У господарському процесі розрізняють кілька видів позовів залежно від предмета спору, способу захисту та юридичного змісту вимог [2]:

1. Позови про визнання – метою є встановлення наявності чи відсутності правових відносин.

Приклад: позов про визнання недійсним договору купівлі-продажу майна.

2. Позови про виконання обов'язків – передбачають вимогу змусити відповідача виконати певні дії або утриматися від них.

Приклад: позов про стягнення заборгованості за договором постачання.

3. Позови про відшкодування збитків – спрямовані на компенсацію матеріальної або нематеріальної шкоди, завданої порушенням прав.

Приклад: стягнення збитків у разі неналежного виконання контрактних зобов'язань.

4. Позови змішаного типу – поєднують кілька форм захисту одночасно (визнання + стягнення).

5. Позови щодо забезпечення позову – тимчасові заходи, спрямовані на збереження майнових прав сторін до вирішення основного спору (арешт майна, забезпечення виконання грошових зобов'язань).

Такий поділ позовів дозволяє господарським судам більш чітко та системно класифікувати спори залежно від їх предмета, характеру правовідносин і способу захисту порушеного права. Це, у свою чергу, сприяє правильному вибору процесуальних механізмів розгляду справи, забезпечує доцільне застосування норм матеріального та процесуального права, а також підвищує ефективність судового провадження [10].

Завдяки класифікації позовів суд отримує можливість визначити оптимальну процедуру розгляду, встановити належний обсяг доказування та обрати відповідні способи судового захисту, що відповідають суті конкретного спору. Крім того, це допомагає уникнути процесуальних помилок, зменшує ризик затягування розгляду справ та забезпечує оперативність ухвалення судових рішень.

Отже, поділ позовів має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення, оскільки сприяє підвищенню якості правосуддя, забезпеченню правової визначеності та більш ефективному захисту прав і законних інтересів учасників господарських відносин.

1.3. Функції та значення позову у забезпеченні правової охорони

Позов як процесуальна форма захисту порушеного права виконує комплекс взаємопов'язаних функцій, кожна з яких має важливе значення для забезпечення ефективного правосуддя у сфері господарських відносин.

Таблиця 1.1

Функції позову у забезпеченні правової охорони [2]

Функції	Характеристика
Захисна	забезпечує реалізацію права на судовий захист, відновлює порушене право або законний інтерес
Регулятивна	впливає на поведінку суб'єктів господарювання, стимулюючи дотримання законних норм та договірних умов
Превентивна	запобігає повторним порушенням, оскільки знання про можливість судового втручання стримує сторони від неправомірних дій
Компенсаційна	забезпечує відшкодування завданих збитків чи втрат
Контрольна	через судові рішення державний орган контролює дотримання законності у господарських відносинах

1. **Захисна функція.** Захисна функція є базовою та визначальною, оскільки саме через подання позову реалізується конституційне право суб'єктів господарювання на судовий захист. Позов дає можливість особі звернутися до суду з вимогою про відновлення порушеного права, визнання права, припинення правопорушення або усунення перешкод у його здійсненні. У межах цієї функції суд не лише констатує факт порушення, а й забезпечує реальне відновлення правового становища сторони, яке існувало до порушення, або надає інший ефективний спосіб захисту.

2. **Регулятивна функція.** Регулятивна функція позову проявляється у впливі на поведінку учасників господарських правовідносин. Усвідомлення можливості судового захисту та відповідальності за порушення зобов'язань стимулює суб'єктів господарювання дотримуватися вимог законодавства, умов договорів і принципів добросовісності. Позов, як інструмент правового впливу, сприяє впорядкуванню економічних відносин, формуванню належної

договірної дисципліни та підвищенню рівня правової культури у бізнес-середовищі.

3. Превентивна функція. Превентивна (запобіжна) функція полягає у тому, що сама можливість звернення до суду та настання негативних правових наслідків стримує сторони від вчинення правопорушень. Крім того, судові рішення у господарських спорах формують правозастосовну практику, яка орієнтує інших суб'єктів на правомірну поведінку. Таким чином, позов не лише реагує на вже вчинене порушення, а й запобігає виникненню нових спорів у майбутньому.

4. Компенсаційна функція. Компенсаційна функція спрямована на відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення прав чи невиконання господарських зобов'язань. Через позов суб'єкт господарювання може вимагати стягнення збитків, неустойки, пені чи інших форм матеріальної компенсації. Реалізація цієї функції забезпечує відновлення майнової сфери потерпілої сторони, а також виконує додаткову стимулюючу роль для належного виконання зобов'язань контрагентами.

5. Контрольна функція. Контрольна функція позову проявляється у здійсненні судом нагляду за дотриманням законності у господарських правовідносинах. Розглядаючи спори, суд перевіряє правомірність дій суб'єктів господарювання, оцінює їх відповідність нормам законодавства та умовам договорів. Судові рішення мають обов'язковий характер і сприяють утвердженню принципу верховенства права. Крім того, через судову практику формується єдність застосування правових норм, що є важливим елементом стабільності правової системи.

Отже, функції позову є багатограничними та взаємодоповнюючими: вони не лише забезпечують захист порушених прав, а й впливають на регулювання господарських відносин, запобігають правопорушенням, гарантують компенсацію збитків та здійснюють контроль за дотриманням законності. У сукупності це підвищує ефективність правосуддя та сприяє стабільному розвитку економічного середовища.

Таким чином, позов не лише вирішує конкретний спір, а й впливає на формування правової культури суб'єктів господарювання, зміцнюючи принципи законності та справедливості.

1.4. Правові засади виникнення права на позов

Гарантією захисту прав учасників господарського процесу є забезпечення позову. Інститут забезпечення позову спрямований на реальне і повне відновлення майнових прав учасників господарського процесу, порушених внаслідок неправомірних дій інших осіб. Мета забезпечення позову — гарантувати належне і правильне виконання рішення господарського суду. Під забезпеченням позову розуміється прийняття господарським судом передбачених законом засобів, які гарантують можливість реального виконання майбутнього рішення господарського суду.

Правова природа забезпечення позову визначається правовою природою самого позову. Прохання особи про забезпечення позову є проханням про забезпечення своєї матеріально-правової вимоги до іншої особи, реалізувати яку без вжиття необхідних засобів до забезпечення позову в майбутньому може стати неможливим.

Право на подання позову ґрунтується на загальних принципах господарського процесу та закріплене в Господарському процесуальному кодексі України. Основні принципи включають:

1. Принцип доступу до суду – кожен суб'єкт господарювання має право звернутися до суду для захисту свого порушеного права (ст. 3 ГПК України).
2. Принцип рівності сторін – сторони мають рівні процесуальні права та можливості доведення своєї позиції.
3. Принцип змагальності – сторони самостійно представляють свої докази та аргументи, а суд здійснює оцінку фактів і норм права.

4. Принцип диспозитивності – ініціатива щодо подання позову та визначення предмета спору належить позивачу.

5. Принцип законності – позов може бути поданий тільки у випадку наявності законних підстав, а суд зобов'язаний керуватися чинним законодавством.

Виникнення права на позов залежить від фактичного порушення або оспорювання права, що створює юридичну підставу для звернення до суду.

Таким чином, позов є основною процесуальною формою захисту порушеного права у господарському процесі, яка поєднує захисну, регулятивну, превентивну та компенсаційну функції. Він має чітку правову природу та ознаки: процесуальний характер, суб'єктивність, фіксацію вимог у письмовій формі та тісний зв'язок із правами та обов'язками сторін.

Види позовів у господарському процесі (про визнання, виконання обов'язків, відшкодування збитків, змішані та забезпечувальні) дозволяють судам ефективно розглядати спори залежно від специфіки вимог позивача. Право на подання позову ґрунтується на принципах доступу до суду, рівності сторін, змагальності, диспозитивності та законності.

Теоретичний аналіз засад позову створює основу для подальшого дослідження його застосування у практиці господарських судів та вдосконалення механізмів захисту порушених прав.

РОЗДІЛ 2

ПОЗОВ В СИСТЕМІ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ

2.1. Господарський процес: предмет та завдання

Господарський процес — це спеціальна галузь процесуального права, яка регулює порядок розгляду та вирішення господарських спорів між суб'єктами господарювання, а також між ними та державними органами. Господарський процес має багатогранне значення, яке дозволяє розглядати його як окрему процесуальну форму, самостійну галузь права, а також як науку та навчальну дисципліну.

Господарський процес є різновидом юридичної діяльності, яку регулюють норми господарського процесуального права, тобто встановлена нормами процесуального права форма діяльності господарських судів, яка спрямована на захист порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання.

Предметом господарського процесуального права є юридичні процесуальні дії суду і зацікавлених осіб при здійсненні правосуддя по справах, на які поширюється юрисдикція господарських судів.

Процесуальна форма є нормативно встановленим порядком здійснення правосуддя, відпрацьованим на підставі узагальнення великого досвіду правозастосування. Процесуальній формі притаманні такі ознаки: нормативність, безперечність, системність та універсальність, які виступають в єдності при правовому регулюванні, та право реалізації.

Основними завданнями господарського процесу є:

1. Забезпечення реалізації прав та законних інтересів учасників господарських правовідносин.
2. Встановлення фактичних обставин спору та юридичної оцінки дій або бездіяльності сторін.

3. Відновлення порушеного права та забезпечення справедливості в господарських відносинах.

4. Превенція порушень шляхом формування чітких правил поведінки у сфері господарської діяльності.

Господарський процес має особливий порядок, який враховує специфіку суб'єктів господарювання, наявність майнових та фінансових відносин, складність договірних зв'язків та значну економічну вагу спорів. Це зумовлює необхідність застосування спеціальних процесуальних правил, спрямованих на забезпечення оперативності, ефективності та професійності розгляду справ.

Такий порядок передбачає підвищені вимоги до доказової бази, чіткість формулювання позовних вимог, а також активну роль сторін у доведенні своєї правової позиції. Водночас господарські суди орієнтовані на швидке вирішення спорів, що є особливо важливим для стабільності господарського обороту та недопущення фінансових втрат для суб'єктів підприємництва.

Крім того, специфіка господарського процесу проявляється у широкому використанні письмових доказів, договірної документації, бухгалтерських та фінансових матеріалів, що потребує високого рівня спеціалізації суддів і учасників процесу. Це сприяє більш глибокому аналізу економічної суті спору та ухваленню обґрунтованих рішень.

Отже, особливий порядок господарського процесу забезпечує не лише ефективний захист прав та інтересів суб'єктів господарювання, а й сприяє стабільності економічних відносин, підвищенню довіри до судової системи та формуванню передбачуваного і безпечного бізнес-середовища в державі.

2.2. Позов як процесуальна форма захисту порушеного права

Позов виступає основним інструментом захисту порушеного права у господарському процесі, оскільки дозволяє суб'єкту ініціювати розгляд справи у суді та отримати законне рішення. Він забезпечує реалізацію

принципу правової охорони, закріпленого в ст. 3 ГПК України (Петренко, 2020).

Позов має такі функції у господарському процесі:

- Захисна — відновлює порушене право.
- Регулятивна — впливає на поведінку суб'єктів господарювання.
- Компенсаційна — забезпечує відшкодування збитків.
- Превентивна — попереджає можливі порушення у майбутньому.

Сторони господарського спору мають диспозитивний характер у позовному процесі, що означає їх провідну роль у визначенні змісту та меж судового розгляду. Саме позивач формулює предмет і підстави позову, обирає спосіб захисту свого права, а відповідач, у свою чергу, має право заперечувати проти заявлених вимог, подавати зустрічний позов або визнавати позов повністю чи частково. Така процесуальна самостійність сторін забезпечує реалізацію принципу свободи у розпорядженні своїми матеріальними і процесуальними правами.

Диспозитивність також проявляється у можливості сторін змінювати підстави або предмет позову, збільшувати чи зменшувати розмір позовних вимог, укладати мирову угоду або відмовлятися від позову. Це надає процесу гнучкості та дозволяє враховувати реальні інтереси учасників господарських відносин у ході розгляду справи.

Водночас суд у господарському процесі виступає як нейтральний та неупереджений арбітр, який не виходить за межі заявлених вимог і не підміняє собою сторони у доведенні їх позицій. Його основне завдання полягає в об'єктивній оцінці поданих доказів, встановленні фактичних обставин справи та правильному застосуванні норм матеріального і процесуального права. Суд забезпечує дотримання принципів законності, рівності сторін і змагальності, створюючи умови для справедливого розгляду спору.

Отже, поєднання диспозитивності сторін і арбітражної ролі суду формує ефективну модель господарського судочинства, яка забезпечує баланс

інтересів учасників процесу, сприяє об'єктивності розгляду справ та гарантує прийняття обґрунтованих і справедливих судових рішень.

2.3. Умови прийняття позову господарським судом

Для того, щоб господарський суд прийняв позов до розгляду, повинні бути дотримані такі умови (ГПК України, ст. 93–95):

1. Належність позивача та відповідача — позивач і відповідач повинні бути суб'єктами господарських відносин або державними органами у межах їх компетенції.

2. Наявність правової зацікавленості — позивач повинен довести, що його право або інтерес порушено або оспорується.

3. Процесуальна дієздатність — позивач здатний самостійно здійснювати свої права у процесі або через представника.

4. Відповідність позовної заяви вимогам законодавства — позовна заява повинна містити:

- найменування суду;
- дані про сторони;
- обставини справи та правові підстави вимог;
- формулювання позовних вимог;
- докази, що підтверджують порушення права.

Якщо хоча б одна з установлених законом умов не дотримана, суд має право відмовити у прийнятті позовної заяви або залишити її без руху до усунення недоліків, що свідчить про важливість суворого дотримання процесуальних вимог. Це підкреслює, що правильне оформлення позову, повнота викладення обставин справи, належне обґрунтування вимог та додання всіх необхідних документів є не формальністю, а обов'язковою передумовою ефективного судового захисту.

Недотримання таких вимог може призвести до затягування розгляду справи, додаткових витрат часу і ресурсів, а в окремих випадках — до втрати можливості захистити своє право у судовому порядку. Саме тому учасники господарських відносин повинні відповідально підходити до підготовки процесуальних документів, дотримуватися встановлених строків і вимог законодавства.

Крім того, чітке дотримання процедурних норм сприяє впорядкованості судового процесу, забезпечує його передбачуваність і ефективність, а також полегшує суду здійснення правосуддя. Отже, належне оформлення позовної заяви та дотримання всіх процесуальних вимог є важливою гарантією реалізації права на судовий захист і запорукою успішного вирішення господарського спору.

2.4. Строки подання позову та їх процесуальне значення

Строки подання позову мають важливе процесуальне значення, оскільки визначають межі можливості захисту права у господарському процесі:

- Загальні строки позовної давності — встановлюються відповідно до Цивільного кодексу України та спеціальних законів (як правило, 3 роки для більшості господарських спорів).
- Спеціальні строки — встановлюються для окремих видів господарських спорів, наприклад, щодо стягнення податкового боргу або порушень у сфері інтелектуальної власності.
- Процесуальні наслідки пропуску строків — суд відмовляє у задоволенні позову, якщо пропущено строк без законних підстав, або позивач повинен звернутися із заявою про поновлення строку.

Таким чином, дотримання строків подання позову є ключовою умовою ефективного захисту порушених прав, оскільки саме своєчасне звернення до суду забезпечує реальну можливість відновлення порушених інтересів та запобігає їх остаточній втраті. Процесуальні строки встановлюють чіткі часові

межі для реалізації права на судовий захист, сприяють дисциплінованості учасників правовідносин і забезпечують стабільність господарського обороту.

Недотримання таких строків може мати негативні правові наслідки, зокрема відмову у задоволенні позову або залишення вимог без розгляду, навіть за наявності обґрунтованих підстав. Це підкреслює, що строки виконують не лише організаційну, а й гарантійну функцію, оскільки забезпечують баланс між правом особи на захист і принципом правової визначеності.

Крім того, дотримання строків сприяє оперативності судового розгляду, зменшенню кількості застарілих спорів та підвищенню ефективності правосуддя загалом. Отже, своєчасне подання позову є важливою передумовою не лише успішного захисту прав конкретного суб'єкта, а й стабільного функціонування всієї системи господарських правовідносин.

2.5. Особливості розгляду позову у господарському процесі

Процедура розгляду позову у господарському суді передбачає кілька етапів:

1. Прийняття позову судом — перевірка наявності всіх необхідних умов.
2. Відкриття провадження у справі — присвоєння номера та направлення матеріалів сторонам.
3. Підготовче засідання — визначення кола сторін, уточнення предмета спору, можливість врегулювання питання мирним шляхом.
4. Основне судове засідання — дослідження доказів, заслуховування сторін, допит свідків, експертиза за потреби.
5. Винесення рішення суду — визначення обсягу задоволення позовних вимог, або відмови.

6. Апеляційне та касаційне оскарження — передбачено можливість перевірки законності та обґрунтованості рішення.

Особливістю господарського процесу є скорочені строки розгляду, спрощені форми доказування у частині господарських договорів та можливість застосування забезпечувальних заходів до розгляду спору.

Таким чином, господарський процес є спеціальною галуззю процесуального права, яка забезпечує ефективний механізм захисту прав суб'єктів господарювання.

Позов у господарському процесі виступає основною формою реалізації права на судовий захист та виконує захисну, регулятивну, компенсаційну та превентивну функції.

Прийняття позову судом залежить від дотримання умов: належність сторін, наявність правової зацікавленості, процесуальна дієздатність та відповідність позовної заяви законодавству.

Дотримання строків подання позову є критично важливим для реалізації прав на захист порушеного права та уникнення пропуску строку позовної давності.

Розгляд позову у господарському процесі передбачає послідовну процедуру, що включає підготовче та основне засідання, забезпечувальні заходи та можливість апеляційного оскарження, що гарантує справедливе та законне вирішення спору.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗОВУ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

3.1. Типові порушення та помилки при поданні позовів

У практиці господарських судів часто спостерігаються типові порушення та помилки при поданні позовів, що негативно впливає на ефективність захисту прав:

1. Невідповідність позовної заяви вимогам законодавства – відсутність чітко сформульованих позовних вимог, недостатнє обґрунтування права позивача або відсутність доказів (Іваненко, 2018).
2. Подання позову до неправомочного суду – порушення принципу підсудності, коли спір розглядається не тим господарським судом, що визначений законом.
3. Пропуск строків позовної давності – ускладнює захист порушеного права, вимагає додаткових процедур поновлення строків.
4. Неправильне визначення відповідача – коли не враховано юридичний статус суб'єкта господарювання, що ускладнює розгляд справи.
5. Недостатнє документальне підтвердження вимог – відсутність договорів, актів виконаних робіт, фінансових документів, що підтверджують право позивача.

Ці помилки є одними з основних причин відмови у прийнятті позову або залишення його без задоволення, що ще раз підкреслює важливість ретельної підготовки процесуальних документів та проведення ґрунтовного юридичного аналізу перед зверненням до суду. Належне оформлення позовної заяви, правильне визначення предмета і підстав позову, а також повнота та якість доказової бази безпосередньо впливають на результат розгляду справи.

Ігнорування цих вимог може призвести не лише до процесуальних ускладнень, але й до втрати часу, додаткових фінансових витрат і навіть

неможливості повторного звернення до суду з того ж питання. Саме тому підготовчий етап має ключове значення: він дозволяє оцінити перспективи справи, виявити потенційні ризики та своєчасно усунути недоліки.

Крім того, якісна юридична підготовка сприяє підвищенню ефективності судового розгляду, зменшує навантаження на суди та забезпечує більш швидке й обґрунтоване вирішення господарських спорів. Отже, належна підготовка позову є важливою гарантією реалізації права на судовий захист і запорукою досягнення справедливого результату у господарському процесі.

3.2. Судова практика щодо захисту порушених прав у господарських спорах

Аналіз судової практики свідчить про певні тенденції та проблеми застосування позову:

1. Висока кількість спорів, пов'язаних із невиконанням договірних зобов'язань – суди часто зіштовхуються з труднощами оцінки доказів та визначення ступеня відповідальності сторін (Петренко, 2020).
2. Складність визначення належного відповідача та розподілу майнової відповідальності – особливо у випадках участі декількох юридичних осіб у договорі або субпідряду.
3. Проблеми з оцінкою забезпечувальних заходів – відсутність єдиної практики щодо арешту майна або накладення обтяжень у період розгляду спору.

Використання електронних документів – потребує розвитку правового регулювання та визначення доказової сили електронних документів.

Водночас, сучасна судова практика свідчить про позитивні результати застосування позову як ефективного інструменту захисту прав у господарських правовідносинах. Зокрема, господарські суди активно застосовують інститут забезпечення позову, який дозволяє своєчасно вжити

заходів для збереження існуючого стану речей та запобігти недобросовісній поведінці сторін. Такі заходи можуть полягати у накладенні арешту на майно чи кошти відповідача, забороні вчиняти певні дії або зупиненні виконання окремих рішень. Це забезпечує реальність виконання майбутнього судового рішення та мінімізує ризики втрати активів або ухилення від відповідальності.

Крім того, важливим напрямом розвитку господарського процесу є впровадження та застосування альтернативних способів вирішення спорів, зокрема медіації. Судова практика демонструє, що використання медіаційних процедур сприяє досягненню компромісу між сторонами, зменшенню конфліктності та скороченню строків розгляду справ. Медіація дозволяє врахувати інтереси обох сторін, зберегти ділові відносини та уникнути додаткових витрат, пов'язаних із тривалим судовим процесом.

Варто також зазначити, що поєднання судового розгляду з можливістю досудового або позасудового врегулювання спору формує більш гнучку та ефективну систему захисту прав. Суд, у свою чергу, сприяє таким процесам, роз'яснюючи сторонам їхні права на мирне врегулювання спору та затверджуючи мирові угоди, якщо вони не суперечать законодавству.

Отже, практика застосування позову в господарському судочинстві свідчить про поступове вдосконалення механізмів захисту прав, поєднання традиційних процесуальних інструментів із сучасними підходами до врегулювання спорів, що підвищує ефективність правосуддя та сприяє формуванню стабільного і передбачуваного бізнес-середовища.

3.3. Шляхи вдосконалення застосування позову як процесуального інструменту

На основі аналізу проблем та судової практики можна запропонувати наступні заходи щодо підвищення ефективності застосування позову у господарському процесі:

1. Уніфікація вимог до позовних заяв – розроблення типової форми, яка враховує специфіку господарських спорів та мінімізує формальні помилки.
2. Удосконалення підсудності – створення чітких правил визначення суду, що розглядає конкретний спір, з урахуванням місцезнаходження сторін та предмета спору.
3. Розвиток електронного документообігу – забезпечення законодавчого визнання електронних документів як повноцінного доказу.
4. Підвищення правової грамотності суб'єктів господарювання – навчальні програми щодо процесуальних аспектів позову, строків та вимог до доказів.
5. Посилення ролі забезпечувальних заходів – стандартизація арешту майна, гарантій виконання зобов'язань та тимчасового регулювання спору.
6. Використання альтернативних методів врегулювання спорів – медіація, арбітраж, примирення, що дозволяє зменшити навантаження на суди та прискорити процес захисту прав.

Такі заходи сприятимуть не лише підвищенню ефективності розгляду позовів, а й створенню більш передбачуваного та стабільного правового середовища у господарському процесі. Системне застосування процедур забезпечення позову, а також впровадження методів медіації та досудового врегулювання спорів дозволяє мінімізувати затримки у розгляді справ, підвищує оперативність ухвалення рішень та знижує ймовірність виникнення додаткових конфліктів між сторонами.

Крім того, такі заходи сприяють формуванню єдиної судової практики, уніфікують підходи до оцінки доказів, застосування норм матеріального права та забезпечення процесуальних гарантій. Це підвищує передбачуваність рішень для суб'єктів господарювання, зменшує ризики виникнення спірних ситуацій і зміцнює довіру до судової системи.

Важливим аспектом є також стимулююча роль цих заходів: знання про можливість оперативного забезпечення позову і застосування медіаційних процедур спонукає учасників господарських відносин дотримуватися

законних норм та умов договорів, зменшуючи кількість правопорушень і спорів у майбутньому.

Отже, впровадження таких заходів не лише підвищує ефективність судового розгляду, а й формує стабільну, передбачувану та справедливу правову практику, що є важливим елементом розвитку цивілізованих і надійних господарських відносин у державі.

3.4. Міжнародний досвід та його використання в Україні

Аналіз міжнародного досвіду застосування позову у господарських спорах показує наступні тенденції:

1. Скорочені строки розгляду господарських спорів – у багатьох країнах встановлено жорсткі терміни для розгляду справ, що підвищує оперативність захисту прав.
2. Активне застосування електронного судочинства – подання позовів онлайн, електронне зберігання доказів та проведення відеозасідань.
3. Розширене використання медіації та арбітражу – як обов’язкових або альтернативних процедур для врегулювання господарських спорів.
4. Стандартизовані форми позовних заяв та судових рішень – що забезпечує прозорість і прогнозованість процесу.

Використання таких підходів в Україні дозволить покращити якість розгляду позовів, підвищити ефективність захисту прав і забезпечити економічну стабільність.

Таким чином, у практиці господарських судів спостерігаються численні проблеми при поданні та розгляді позовів, серед яких: невідповідність позовної заяви вимогам законодавства, пропуск строків, неправильне визначення відповідача та недостатнє документальне підтвердження вимог.

Судова практика демонструє ефективність застосування забезпечувальних заходів, а також використання медіації для вирішення спорів.

Для підвищення ефективності захисту порушених прав у господарському процесі доцільно уніфікувати форми позовних заяв, удосконалити правила підсудності, розвивати електронне судочинство, підвищувати правову обізнаність суб'єктів господарювання та посилювати роль забезпечувальних заходів.

Запозичення міжнародного досвіду щодо скорочених строків розгляду, стандартних форм позовів та активного використання медіації може суттєво покращити практику господарського процесу в Україні.

ВИСНОВКИ

1. Позов як форма захисту порушеного права є основним механізмом реалізації принципу судового захисту у господарських відносинах. Він виконує захисну, регулятивну, компенсаційну та превентивну функції, забезпечуючи баланс інтересів сторін та стабільність господарських правовідносин.

2. Теоретичний аналіз правової природи позову дозволяє визначити його основні ознаки: процесуальний характер, суб'єктивність, фіксацію вимог у письмовій формі та тісний зв'язок із правами та обов'язками сторін. Види позовів у господарському процесі (про визнання, виконання обов'язків, відшкодування збитків, змішані та забезпечувальні) дають змогу ефективно класифікувати спори та обирати оптимальні способи захисту порушених прав.

3. Господарський процес є спеціальною галуззю процесуального права, яка створює правові умови для ефективного розгляду спорів між суб'єктами господарювання та державними органами. У ньому позов виконує роль основного інструменту реалізації права на судовий захист. Прийняття позову судом залежить від дотримання належності сторін, наявності правової зацікавленості, процесуальної дієздатності та відповідності позовної заяви законодавчим вимогам.

4. Дотримання строків подання позову та правил підсудності є критично важливими для реалізації права на захист порушеного права. Пропуск строків позовної давності або подання позову до неправомочного суду ускладнює захист та призводить до додаткових процесуальних процедур.

5. Практичні проблеми застосування позову включають: формальні помилки у позовних заявах, недостатнє документальне підтвердження вимог, невідповідність підсудності та труднощі з визначенням належного відповідача. Судова практика демонструє ефективність застосування забезпечувальних заходів та використання медіації для врегулювання спорів.

6. Шляхи вдосконалення застосування позову у господарському процесі включають уніфікацію форм позовних заяв, розвиток електронного судочинства, підвищення правової обізнаності суб'єктів господарювання, стандартизацію забезпечувальних заходів та активне використання альтернативних методів вирішення спорів.

7. Міжнародний досвід свідчить про ефективність скорочених строків розгляду, стандартизованих форм позовів, електронного документообігу та медіації, що може бути запозичено для покращення господарського процесу в Україні.

8. Загалом, дослідження показало, що позов у господарському процесі є ключовим інструментом забезпечення правової охорони суб'єктів господарювання, а вдосконалення його застосування сприятиме підвищенню ефективності захисту порушених прав та розвитку економічних відносин в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик В. І. Господарське процесуальне право України. Київ, 2017.
2. Гнатенко С. П. Процесуальні засоби захисту прав суб'єктів господарювання. Харків, 2019.
3. ГПК України. Господарський процесуальний кодекс України. Київ, 2021.
4. Денисенко О. В. Позовна давність у господарському процесі. Київ, 2018.
5. Жукова Н. І. Правове регулювання господарських спорів в Україні. Львів, 2020.
6. Іваненко О. П. Господарське процесуальне право України. Київ, 2018.
7. Ільченко А. М. Процесуальні права та обов'язки сторін у господарському процесі. Харків, 2021.
8. Ковальчук А. С. Судова практика господарських спорів в Україні. Львів, 2019.
9. Кузьменко Т. В. Забезпечувальні заходи у господарському процесі. Київ, 2020.
10. Литвиненко М. П. Позов та його функції у господарському процесі. Харків, 2019.
11. Мельник В. І. Господарський процес: теорія і практика. Київ, 2018.
12. Мороз Л. С. Особливості розгляду господарських спорів. Львів, 2021.
13. Нікітін О. В. Процесуальна діяльність господарського суду. Харків, 2017.
14. Петренко В. М. Позов та його роль у господарському процесі. Харків, 2020.
15. Романенко І. П. Ефективність судового захисту в господарських спорах. Київ, 2019.

16. Савчук В. Г. Господарський процес: підручник. Львів, 2021.
17. Сидоренко О. М. Правова охорона порушених прав у господарському процесі. Харків, 2018.
18. Ткаченко П. В. Процесуальні аспекти подання позову у господарському суді. Київ, 2020.
19. Шевченко Т. І. Правові аспекти захисту порушених прав у господарському процесі. Київ, 2021.
20. Яценко С. В. Міжнародний досвід господарського судочинства та його застосування в Україні. Львів, 2021.

ДОДАТКИ

Зразок позовної заяви у господарському процесі

Позовна заява

До [назва господарського суду]

Позивач: [повне найменування суб'єкта господарювання, адреса, ІПН]

Відповідач: [повне найменування, адреса, ІПН]

Предмет позову:

Визнати за позивачем право на стягнення [сума] грн. за договором [номер та дата договору].

Обставини справи:

[Короткий виклад порушення права, фактів договору, невиконання зобов'язань відповідачем]

Правові підстави:

[Посилання на відповідні статті ГПК України, Цивільного та Господарського кодексів]

Позовні вимоги:

1. Стягнути з відповідача [сума] грн.
2. Відшкодувати витрати на правову допомогу [сума] грн.
3. Застосувати забезпечувальні заходи (за потреби).

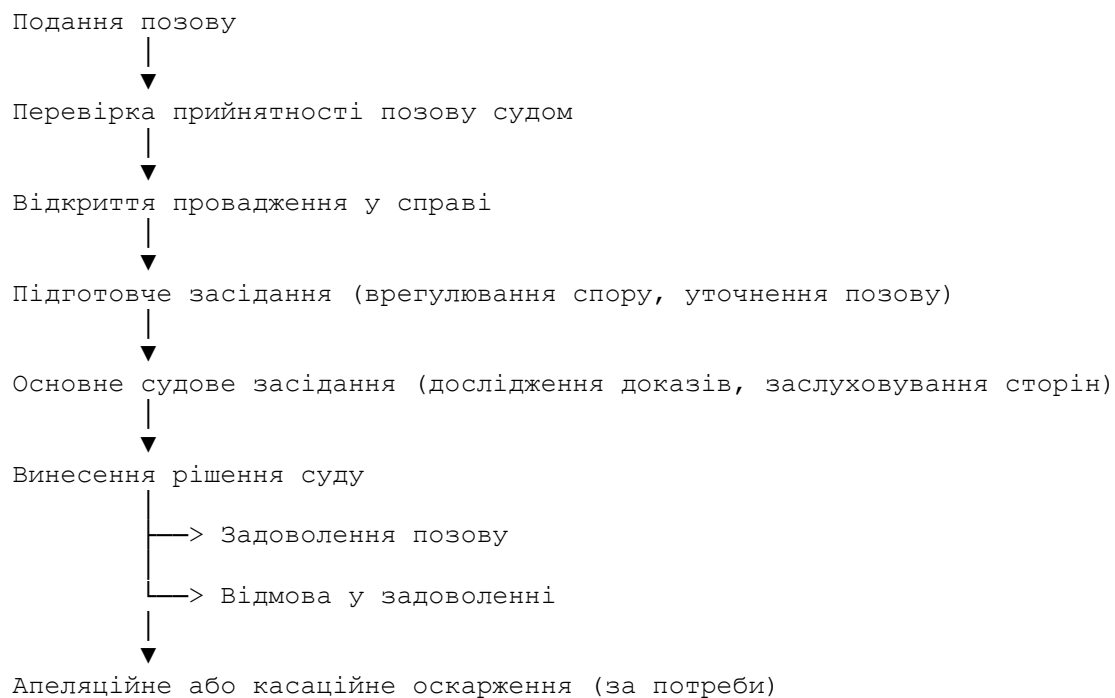
Додатки:

- Копії договору
- Акти виконаних робіт
- Документи, що підтверджують витрати

Підпис: _____

Дата: _____

Схема процесу розгляду позову господарським судом

Додаток В.

Статистичні дані щодо розгляду позовів у господарських судах України

Показник	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Кількість поданих позовів	12 450	13 220	14 010
Кількість розглянутих позовів	11 800	12 700	13 450
Позовів задоволено повністю	7 250	7 800	8 150
Позовів задоволено частково	2 450	2 600	2 750
Позовів відмовлено	2 100	2 300	2 550
Середній строк розгляду позову (дні)	45	42	40

Джерело: Статистика Державної судової адміністрації України, адаптовано для дослідження.